

№5/2026

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MEDIAMUHITNI RIVOJLANTIRISH VA MEDIAKOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH

Umarov Azizbek Vaxobovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida mediamuhitni rivojlantirish va talabalarda mediakompetentlikni shakllantirish masalalari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Mediamuhit oliy ta'limning muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqilib, uning komponentlari, funksional xususiyatlari va pedagogik salohiyati ochib berilgan. Tadqiqotda mediamuhitning mediakompetentlikni shakllantirishga ta'siri tahlil qilingan, samarali pedagogik shart-sharoitlar belgilangan. Maqolada oliy ta'lim muassasalarining mediamuhitini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar:

mediamuhit, mediakompetentlik, oliy ta'lim, axborot-ta'lim muhiti, raqamli ta'lim, media-resurslar, talaba, pedagogik shart-sharoitlar.

Аннотация.

В данной статье анализируются вопросы развития медиасреды в высших учебных заведениях и формирования медиакompetentности у студентов с научно-педагогической точки зрения. Медиасреда рассматривается как важная составная часть высшего образования, раскрываются её компоненты, функциональные особенности и педагогический потенциал. В исследовании проанализировано влияние медиасреды на формирование медиакompetentности, определены эффективные педагогические условия. В статье изложены научно-практические рекомендации по совершенствованию медиасреды высших учебных заведений.

Ключевые слова:

медиасреда, медиакompetentность, высшее образование, информационно-образовательная среда, цифровое образование, медиаресурсы, студент, педагогические условия.

Abstract.

This article analyzes the issues of developing the media environment in higher educational institutions and forming media competence among students from a scientific-pedagogical perspective. The media environment is considered as an important component of higher education, revealing its components, functional features and pedagogical potential. The study analyzes the influence of the media environment on the formation of media competence and identifies effective pedagogical conditions. The article presents scientific and practical recommendations for improving the media environment of higher educational institutions.

Keywords:

media environment, media competence, higher education, information-educational environment, digital education, media resources, student, pedagogical conditions.

Kirish. Zamonaviy oliy ta'lim faoliyati raqamli texnologiyalar va media-resurslarning keng qo'llanilishi bilan ajralib turadi. Bu hol oliy ta'lim muassasalarida o'ziga xos mediamuhitning shakllanishiga olib keldi. Mediamuhit nafaqat texnik vositalar va resurslar majmui, balki pedagogik jarayonlarning asosiy faktorlaridan biriga aylandi. U talabalarning kasbiy tayyorgarligi, shaxsiy rivojlanishi va mediakompetentligining shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida oliy ta'limni raqamlashtirish, talabalarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha vazifalar belgilangan. Bu vazifalarning bajarilishi

oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy mediamuhitni yaratishni va talabalarda mediakompetentlikni samarali shakllantirishni taqozo etadi.

Tadqiqotning maqsadi — oliy ta'lim muassasalarida mediamuhitni rivojlantirish va mediakompetentlikni shakllantirishning pedagogik asoslarini ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilish, samarali pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Mediamuhit va mediakompetentlik masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlarning tadqiqot ob'ekti hisoblanadi. Britaniyalik tadqiqotchi D. Bokingem mediamuhitning yoshlar shaxsiyatiga ta'sirini, K. Bezelget esa media ta'limning pedagogik jihatlarini chuqur o'rgangan. Amerikalik olim R. Habbs raqamli va media-savodxonlikning kompleks tabiatini yoritgan. K. Jenkins zamonaviy axborot muhitida ishtirok madaniyatining shakllanishini tadqiq etgan.

Rossiyalik olimlar A.V. Fyodorov, N.B. Kirillova, I.V. Chelishyova oliy ta'lim muassasalarining mediamuhiti va talabalar mediakompetentligi masalalarini majmuyi o'rganganlar. Yu.S. Manuylov pedagogikada muhitviy yondashuvning konseptual asoslarini ishlab chiqqan. O'zbekistonda U. Inoyatov, B. Adizov, S. Tursunov va R. Ishmuhamedov oliy ta'limda axborot-ta'lim muhitini shakllantirish masalalariga e'tibor qaratganlar.

Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi: tizimli yondashuv (mediamuhitni yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish); muhitviy yondashuv (muhitning shaxs rivojlanishidagi roli); kompetensiyaviy yondashuv (natijaga yo'naltirilganlik); shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, modellashtirish, umumlashtirish va sintez kabi ilmiy usullardan foydalanildi.

Natijalar va ularning tahlili

1. Mediamuhitning mohiyati va tarkibiy qismlari

Mediamuhit — bu ma'lum bir ijtimoiy makonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, media-resurslar, axborot oqimlari va ularning ishtirokchilari (ijodkorlar, uzatuvchilar, qabul qiluvchilar) o'rtasidagi munosabatlar tizimidir. Oliy ta'lim muassasasi mediamuhiti — bu universitetning axborot-ta'lim makonida shakllangan mediavositalar, resurslar, jarayonlar va ishtirokchilarning yaxlit tizimidir.

Oliy ta'lim muassasasi mediamuhitining tarkibiy qismlarini quyidagicha tasniflash mumkin:

1-jadval. Oliy ta'lim muassasasi mediamuhitining tarkibiy qismlari

Komponent	Tarkibi	Vazifasi
Texnik komponent	Kompyuterlar, multimedia, tarmoq, server	Texnik baza ta'minlash
Dasturiy komponent	LMS, EOR, ofis dasturlari, mobil ilovalar	Funksional imkoniyatlar yaratish

Komponent	Tarkibi	Vazifasi
Resurs komponenti	Elektron kutubxona, video-darslar, ma'lumotlar bazasi	Mazmuniy ta'minot
Kommunikativ komponent	Forumlar, chatlar, ijtimoiy tarmoqlar	O'zaro muloqotni ta'minlash
Tashkiliy komponent	Boshqaruv tuzilmasi, normativ hujjatlar, mas'ul shaxslar	Tartibga solish va boshqarish
Shaxsiy komponent	Talabalar, o'qituvchilar, ma'muriyat	Mediamuhit ishtirokchilari

Bu komponentlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq holda ishlab, yaxlit tizimni hosil qiladi. Birorta komponentning yetishmasligi yoki nafaolligi butun tizimning samaradorligini pasaytiradi. Shu sababli mediamuhitni rivojlantirishda har bir komponentga teng e'tibor qaratish lozim.

2. Mediamuhitning funksional xususiyatlari va pedagogik salohiyati

Oliy ta'lim muassasasi mediamuhiti bir qator muhim pedagogik funksiyalarni bajaradi. Bilim olishni qo'llab-quvvatlash funksiyasi — talabalarga keng axborot manbalariga, elektron o'quv resurslariga va virtual laboratoriyalarga kirish imkonini beradi. Bu funksiya bilim olish jarayonini sezilarli darajada faollashtiradi va boyitadi.

Kommunikativ funksiya talabalar va o'qituvchilar o'rtasida, shuningdek, talabalarning o'zaro muloqotini ta'minlaydi. Forumlar, chatlar, video-konferensiyalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali ilmiy-uslubiy munozaralar olib boriladi, tajriba almashish amalga oshadi. Bu funksiya ayniqsa masofaviy va aralash o'qitish sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ijodiy-rivojlanish funksiyasi talabalarning o'z media-mahsulotlarini yaratish, ijodiy salohiyatini namoyon etish imkonini ta'minlaydi. Bunda talabalar elektron prezentatsiyalar, video-roliklar, podkastlar, infografikalar va boshqa media-mahsulotlarni yaratadilar. Bu jarayon ularning ham ijodiy, ham texnik ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi.

Tarbiyaviy funksiya talabalarda axborot madaniyati, axloqiy mezonlar va ijtimoiy mas'uliyat tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi. Yetuk mediamuhit talabalarni nafaqat axborot iste'molchisiga, balki uning mas'uliyatli yaratuvchisiga aylantiradi.

Diagnostic funksiya talabalarning bilim, ko'nikma va kompetensiya darajasini elektron testlar, kuzatuv tizimlari va portfolio orqali aniqlash imkonini beradi. Olingan ma'lumotlar individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish uchun asos bo'ladi.

3. Mediamuhitning mediakompetentlikni shakllantirishga ta'siri

Mediamuhit talabalarda mediakompetentlikni shakllantirishning eng muhim omillaridan biridir. Bu ta'sir bevosita va bilvosita yo'llar bilan amalga oshadi. Bevosita ta'sir mediamuhit komponentlari bilan amaliy ishlash jarayonida yuzaga keladi. Talabalar real media-resurslar bilan ishlash, raqamli vositalardan foydalanish, media-mahsulotlarni yaratish jarayonida zarur bilim va ko'nikmalarni egallaydilar.

Bilvosita ta'sir mediamuhitning umumiy madaniy va ma'naviy ta'sirida namoyon bo'ladi. Yetuk mediamuhit talabalarda raqamli muhitda ishlashning umumiy madaniyatini, media-axborotga nisbatan kritik munosabatni va axloqiy mezonlarga sodiqlikni shakllantiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarining mediakompetentligi rivojlanish darajasi bevosita ular o'qiydigan oliy ta'lim muassasasining mediamuhiti rivojlanganligi bilan bog'liqdir. Mediamuhiti yetuk shakllangan oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilari mediakompetentlikning yuqori va o'rta darajalarini namoyon qilishadi. Aksincha, mediamuhiti zaif rivojlangan muassasalar bitiruvchilari ko'pincha past yoki o'rta darajada bo'ladilar.

Mediamuhitning mediakompetentlikni shakllantirishga ta'siri uchta darajada amalga oshadi: kognitiv darajada (bilimlarning kengayishi va chuqurlashishi); ko'nikma darajada (amaliy malakalarning rivojlanishi); qadriyat darajada (axloqiy yo'nalishlar va mas'uliyat tuyg'usining mustahkamlanishi). Bu darajalar uzviy bog'liq bo'lib, ularning yaxlit rivojlanishi yetuk mediakompetentlikni ta'minlaydi.

4. Samarali mediamuhitni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Oliy ta'lim muassasasida samarali mediamuhitni shakllantirish va uning yordamida mediakompetentlikni rivojlantirish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar zarur:

Birinchi shart — mustahkam moddiy-texnik baza yaratish. Zamonaviy kompyuterlar, multimedia uskunalari, yuqori tezlikdagi internet, server resurslari va litsenziyalı dasturiy ta'minot mediamuhitning eng asosiy poydevoridir. Bunda investitsiyalarni ham davlat byudjeti, ham ekstra-byudjet manbalardan jalb etish, xalqaro hamkorlik dasturlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Ikkinchi shart — sifatli media-resurslar yaratish va to'plash. Elektron kutubxonalar, virtual laboratoriyalar, video-darslar, multimedia o'quv qo'llanmalari, simulyatsion dasturlar talabalarining bilim olish faoliyatini boyitadi. Resurslar muntazam yangilanib turishi va aktual mavzularni qamrab olishi kerak.

Uchinchi shart — pedagoglarning mediakompetentligini rivojlantirish. O'qituvchilarning o'zlari yetuk mediakompetentlikka ega bo'lmasdan turib, talabalarda bu sifatni shakllantirish va samarali mediamuhitni yaratish mumkin emas. Shu sababli pedagoglar uchun muntazam malaka oshirish kurslari, treninglar va master-klasslar tashkil etilishi lozim.

To'rtinchi shart — interaktiv pedagogik texnologiyalardan foydalanish. Mediamuhit interfaol o'qitish texnologiyalari (proyekt-asosli o'qitish, keys-stadi, muammoli o'qitish, gamifikatsiya, aralash o'qitish) bilan birgalikda ishlasa, eng samarali natijalarni beradi. Bu texnologiyalar talabalarining faol ishtirokini rag'batlantiradi.

Beshinchi shart — talabalarining faol ishtirokini ta'minlash. Talabalar mediamuhitning passiv iste'molchilari emas, balki uning faol ishtirokchilariga aylanishlari kerak. Bunda ularni media-mahsulotlar yaratish, ilmiy-tadqiqot loyihalarida ishtirok etish, peer-learning faoliyatiga jalb qilish maqsadga muvofiqdir.

Oltinchi shart — mediamuhit xavfsizligini ta'minlash. Mediamuhit nafaqat samarali, balki xavfsiz ham bo'lishi shart. Antivirus himoyasi, ma'lumotlarni shifrlash, kontent-filterlar va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi mexanizmlari mediamuhitning ajralmas qismi bo'lishi kerak.

5. Oliy ta'lim muassasasi mediamuhitini takomillashtirish modeli

Yuqorida ko'rib chiqilgan nazariy va amaliy jihatlarini inobatga olgan holda, oliy ta'lim muassasasi mediamuhitini takomillashtirish modeli taklif etiladi. Mazkur model uch bosqichli xususiyatga ega:

Birinchi bosqich — diagnostik. Bu bosqichda oliy ta'lim muassasasi mediamuhitining mavjud holati har tomonlama o'rganiladi. Texnik baza, dasturiy ta'minot, media-resurslar, pedagoglar va talabalarining kompetensiya darajasi tahlil qilinadi. SWOT-tahlil orqali kuchli va zaif tomonlar, imkoniyat va tahdidlar aniqlanadi.

Ikkinchi bosqich — loyihalashtirish va amalga oshirish. Diagnostika natijalari asosida mediamuhitni takomillashtirish strategiyasi va konkret reja-jadvali ishlab chiqiladi. Bunda har bir komponent bo'yicha aniq vazifalar, mas'ul shaxslar va muddatlar belgilanadi. Reja amaliyotda izchil amalga oshiriladi.

Uchinchi bosqich — monitoring va baholash. Amalga oshirilgan o'zgarishlarning samaradorligi muntazam ravishda tekshirib turiladi. Bunda kirish (resurslar), jarayon (faoliyat), natija (talabalar kompetensiyasi) va ta'sir (bitiruvchilarning kasbiy faoliyati) ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Olingan natijalar asosida modelda tegishli korrektsiyalar kiritiladi.

Mazkur model siklik tabiatga ega bo'lib, har bir aylanma bosqichda mediamuhitning yangi sifat darajasiga chiqishini ta'minlaydi. Bu yondashuv mediamuhitni doimiy rivojlantirish va takomillashtirish imkonini beradi.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

Birinchidan, oliy ta'lim muassasasi mediamuhiti — bu kompyuterlar, dasturlar, resurslar, kommunikatsiya tizimlari, tashkiliy tuzilma va shaxslar majmuidan iborat yaxlit pedagogik tizimdir. U zamonaviy oliy ta'limning ajralmas tarkibiy qismi sifatida talabalar shaxsi va kasbiy kompetensiyasi rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Ikkinchidan, mediamuhit oltita o'zaro bog'liq komponentdan (texnik, dasturiy, resurs, kommunikativ, tashkiliy, shaxsiy) iborat bo'lib, har biri ma'lum funksional xususiyatlar va pedagogik salohiyatga ega.

Uchinchidan, mediamuhit talabalarda mediakompetentlikni shakllantirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bu ta'sir kognitiv, ko'nikma va qadriyat darajalarida amalga oshib, yaxlit kompetensiyaning rivojlanishini ta'minlaydi.

To'rtinchidan, samarali mediamuhitni shakllantirish uchun olti yo'nalishdagi pedagogik shart-sharoitlarni — mustahkam moddiy-texnik baza, sifatli resurslar, pedagoglar mediakompetentligi, interaktiv texnologiyalar, talabalarining faol ishtiroki va xavfsizlik tizimini ta'minlash zarur.

Beshinchidan, mediamuhitni takomillashtirishning siklik modeli (diagnostika, loyihalashtirish va amalga oshirish, monitoring) uning doimiy rivojlanishini ta'minlovchi samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi.

Bundan keyingi tadqiqotlarda mediamuhitning sun'iy intellekt va virtual reallik sharoitida transformatsiyasini o'rganish, turli yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalari uchun differensiallashgan modellarni ishlab chiqish hamda mediamuhitning samaradorligini

baholashning kompleks ko'rsatkichlar tizimini yaratish istiqbolli yo'nalishlar sifatida belgilangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni.
3. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. — Cambridge: Polity Press, 2003. — 219 p.
4. Hobbs R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. — Washington: The Aspen Institute, 2010. — 64 p.
5. Jenkins H. Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century. — Cambridge: MIT Press, 2009. — 145 p.
6. Fyodorov A.V. Razvitiye mediakompetentnosti i kriticheskogo mishleniya studentov pedagogicheskogo vuza. — M.: Inform. dlya vsekh, 2007. — 616 s.
7. Kirillova N.B. Mediasreda rossiyskoy modernizatsii. — M.: Akademicheskii Proyekt, 2005. — 400 s.
8. Manuylov Yu.S. Sredovoy podkhod v vospitanii. 2-ye izd., pererab. — M.: N. Novgorod: Izd-vo Volgo-Vyatskoy akademii gosudarstvennoy slujbi, 2002. — 157 s.
9. Chelishyova I.V. Razvitiye mediakompetentnosti studentov pedagogicheskix vuzov: avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk. — Rostov-na-Donu, 2014. — 50 s.
10. Inoyatov U.I., Adizov B.R. Pedagogika nazariyasi. — Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2018. — 320 b.
11. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: "Nihol" nashriyoti, 2016. — 238 b.
12. Tursunov S. Yoshlarning axborot xavfsizligini ta'minlashning pedagogik asoslari. — Toshkent: Fan, 2021. — 168 b.
13. UNESCO. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers. — Paris: UNESCO, 2011. — 192 p.
14. Potter W.J. Media Literacy. 9th ed. — Los Angeles: SAGE Publications, 2019. — 472 p.

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA

Raxmatullayeva Gulnozaxon Mavlanjonovnana

“IJTIMOIY-MA’NAVIY ODOB” TUSHUNCHASI: PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAHLIL VA TARKIBIY KOMPLEMENTLARI	3	6
--	---	---

Umarov Azizbek Vaxobovich

OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA MEDIAMUHITNI RIVOJLANTIRISH VA MEDIAKOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH	7	12
--	---	----

Ho’jamberdiyeva Fotima Ne’matovna

BOSHLANG’ICH TA’LIMDA ILMIY-AXBOROT MATNLARI BILAN ISHLASH KOMPETENSIYALARINI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH	13	17
--	----	----

Yusupova Umida Zayniddin qizi

BOSHLANG’ICH SINIF O’QISH DARSLARIDA MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI	18	21
---	----	----

Rashidxon Uulu Atabek

PEDAGOGIK FANLAR BO’YICHA TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARI MAZMUNINING TAVSIFI	22	32
--	----	----

Gimayeva Liliya Maskurovna, Atajonova Saidaxon Borataliyevna

TEXNIKA OLIYGOHLARINING IMKONIYATLARI CHEGARALANGAN TALABALARIDA ILMIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI (“MODELLASHTIRISH” FANI MISOLIDA)	33	39
---	----	----

Yusupova Liliya Fanovna, Atajonova Saidaxon Borataliyevna

TEXNIKA OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARIDA “ELEKTROTEXNIKA” FANINI O’QITISH JARAYONIDA TIZIMLI FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	40	46
--	----	----

Umarov Azizbek Vaxobovich

PEDAGOGIKA TA’LIMIDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK MEXANIZMLARI	47	51
--	----	----

Djurayeva Feruzaxon Abdumuxtorovna

VIRTUAL LABORATORIYALARNING JAMIYATDAGI VAZIFALARI VA TA’LIM MUASSASALARIDAGI AHAMIYATI	52	57
---	----	----

Axmadjonov Muhammadyusuf Raxmatullo o’g’li

QO’L JANGI SPORT TURINING JANG HAMDA O’Z-O’ZINI HIMOYA QILISH YO’NALISHLARINING O’ZARO BOG’LIQLIGI	58	63
--	----	----

Ro’ziyeva Nozimaxon

INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA LOGOPEDIK YORDAMNI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI VA SAMARADORLIGI	64	68
---	----	----

Mahmudova Maftuna Hamza qizi

MEDIA MAKONDA GENDER REPREZENTATSIYASI VA MEDIASAVODXONLIK O’RTASIDAGI INTEGRATSION JARAYONLAR	69	74
--	----	----

Sodiqov Elbek Ne’matillo o’g’li

SPORTNING JAMIYATDAGI IJTIMOY AHAMIYATI VA RIVOJLANISH OMILLARI	75	77
---	----	----

